

Christendom, minderheden en het Midden Oosten

Kamercommissie Buitenlandse Zaken, Belgisch parlement

Dinsdag 4 november 2014

Inleiding

Het Midden Oosten zonder christendom is ondenkbaar. Toch is het Midden Oosten volop zijn christelijke wortels van samenleven in diversiteit en van mededogen aan het verliezen. De druk op christenen om de regio te verlaten is bijzonder groot. Vele christenen riskeren hun leven of hebben al hun leven verloren. In de ogen van vele Arabieren collaboreren zij ook met het (in hun ogen nog steeds christelijke) Westen. Doelgerichte acties tegen christenen doet hen uit landen als Syrië en Irak wegtrekken. Palestijnse christenen staan onder zware druk. De meeste christenen uit het Midden Oosten leven in de diaspora.

De Heilige Stoel en de meeste kerkleiders uit de regio roepen met regelmaat de gelovigen op in hun land te blijven en er een constructieve rol te spelen in maatschappij en politiek. Maar de prangende vraag voor ieder christenmens is: hoe kan ik overleven in Syrië, Irak en welke toekomst heb ik met mijn gezin in Libanon en andere Arabische landen? Op termijn moet er perspectief van terugkeer voor vluchtelingen zijn naar hun oorspronkelijke thuis.

Denominaties

Over de eeuwen heen bleef het christendom een godsdienst van belang in het Midden-Oosten, zeker tot in de 20e eeuw. Het christendom in het Midden-Oosten is de dag van vandaag verdeeld over een zeer groot aantal kerken, stromingen en denominaties: talrijke protestantse groepen (lutherse, evangelische, charismatische), rooms-katholieken, Grieks-orthodoxen, Syrisch-orthodoxen, en Armeense christenen.

Het percentage christenen in sommige landen van het Midden-Oosten neemt snel af. Aan de andere kant zijn veel arbeidsmigranten in de Golfstaten christenen, afkomstig uit onder meer de Filippijnen. Onder strenge beperkingen mogen zij hun geloof belijden. Evangelisatie is streng verboden. In Turkije neemt het aantal christenen al enkele decennia toe ten gevolge van veranderende migratiepatronen sinds de jaren 90.

De meeste christenen in het Midden Oosten behoren veelal tot etnische kerken (dat wil zeggen: etnische minderheden waarvan de kerk synoniem is met hun cultuur). Bijvoorbeeld: Assyrische kerken, de Kopten en Armeniërs. Palestijnse christenen, Maronieten (dat wil zeggen: Maronieten in het Midden-Oosten, niet Grieks-Cypriotische Maronieten) en Grieks-Orthodoxen zijn veelal etnische Arabieren.

Kerk	 Syrië	 Libanon	 Turkije	 Irak	 Iran	 Jordanië	 Egypte
Armeens Orthodoxen	70.000	70.000	60.000	20.000	100.000	3.000	6.000
Assyriërs	900.000	100.000	70.000	900.000	80.000	150.000	Geen
Grieks Orthodoxen	1,1 miljoen	350.000	4.000	Geen	Geen	onbekend	40.000
Kopten	Geen	geen	Geen	Geen	Geen	Geen	10 miljoen
Maronieten	52.000	1 miljoen	Geen	Geen	Geen	1.000	Geen
Oosters Katholieken	400.000	500.000	16.000	60.000	8.000	30.000	2.000
Totaal	2.522.000	2.020.000	150.000	980.000	188.000	185.000	10.048.000

Het Midden Oosten is altijd een bijzondere regio geweest omdat het de geboorteplaats is van het Jodendom, Christendom en de Islam. Christelijke gemeenschappen zijn een kleine minderheid in een groter geheel van een Islamitische samenleving. Een christelijke aanwezigheid is essentieel voor het vreedzaam samenleven van de verschillende geloofsuitdrukkingen, culturen en beschavingen. Christenen in de ganse regio staan onder druk en de uitdagingen voor de kerken zijn immens. Zoals reeds werd gezegd: vele christenen uit de regio emigreren. Kan dat gestopt worden?

Syrië

Het moderne Syrië is een centrum voor de Kerk van Antiochië. Damascus is de stad van de drie patriarchaten: Orthodox, Syrisch Orthodox en Melkitische Grieks Katholiek.

Tot kort voor de oorlog in Syrië woonden er ongeveer 22 miljoen mensen in Syrië, inclusief de 570.000 Palestijnse vluchtelingen die daar onder de bescherming leven van de Verenigde Naties (UNRWA).¹ Tot voor de oorlog leefden er ook ongeveer 1,5 miljoen verplaatste personen uit Irak waarvan 10 procent christenen. Omwille van het geweld in Syrië, keerden velen terug naar Irak. Maar de laatste maanden zijn ze opnieuw op de vlucht voor de Islamitische Staat.

Ongeveer 75% van de bevolking zijn Soennitische moslims. De macht ligt echter bij de Alawi minderheid, welke een religieuze groepering is die zijn wortels heeft in de traditie van de Sjiïeten. Zij vormen ongeveer 10 % van de bevolking. Zowel Soennieten als Sjiïeten beschouwen de Alawi als een "non-moslim" sekte. Maar eerder had het Syrische parlement besloten dat de Alawi een deel zijn van de Islam. De Syrische grondwet zegt ook dat de president steeds een moslim moet zijn.

Het aantal christenen bedraagt ongeveer 10% van de bevolking en dat zijn ongeveer 2 miljoen mensen. Ongeveer de helft daarvan behoort tot de Orthodoxe Kerk van Antiochië. Ongeveer 500.000 personen behoren tot de Syrische Orthodoxe Kerk en 125.000 tot de Armeens Apostolische Kerk. Voor de katholieken gaat het om ongeveer 400.000 personen en dat zijn dan 234.000 Melkieten, 62.000 Syrisch Orthodox, 51.000 Maronieten, 25.000 Armeniërs, 12.000 Latijnen en 15.000 Chaldeeën. Het overige deel van de Syrische bevolking, ongeveer 5 % zijn verdeeld onder de Druzen en de Sjiïeten.

De Syrische Grondwet van 1973 garandeert de vrijheid van godsdienst in zoverre godsdienstige activiteiten het openbare leven niet verstoren. Toch heeft de regering maatregelen genomen om bepaalde aspecten van die vrijheid aan banden te leggen. Zo bijvoorbeeld werden de Moslim Broederschap, de Salafisten en andere radicale Islamitische bewegingen evenals de Getuigen van Jehova buiten de wet gesteld.

Christenen in Syrië vormen een belangrijke groep van de Syrische samenleving als zodanig. Zij lijden waar ook alle anderen nu lijden. Fysisch is het nu gewoon aartsgevaarlijk en mensen vertrekken. Het is sterven of verhuizen. Christenen maken daarop geen uitzondering. Oppressie neemt steeds toe. Er zijn vele incidenten tussen gewapende burgers met het regime. Er zijn ook meerdere pro regime militie actief, vaak met een sektarisch karakter. Sommige christenen trachten zich gewapend te verdedigen tegen antiregime strijders. Dit gaat om zelfverdediging.

Christenen trekken meestal naar verwanten in het nabije buitenland. Sommige rijke christenen vestigen zich in Libanon, veelal op de heuvels. In de streek van Homs zijn de meeste christenen weggetrokken. Het gaat om ongeveer 160.000 christenen. Slechts enkele tientallen christenen zijn er nog in Homs. Christenen uit Aleppo zijn veelal naar het kustgebied getrokken of naar Libanon, vaak in de bergen daar. De meeste kerken in Aleppo werden

¹ <http://www.unrwa.org/>

verwoest. Rijken trekken weg. Armen blijven meestal achter. De spanningen in vluchtelingenkampen nemen eveneens toe. Daarom bijvoorbeeld voorziet de Turkse overheid een kamp voor christenen, en een tweede kamp enkel voor de Koerden en andere minderheden. Sommige kampen zijn overbevolkt, zoals Zataari in Jordanië.

Het geweld in Syrië maakt christenen bezorgd over hun toekomst. De gevolgen van deze oorlog zijn nauwelijks te overzien. Er is een immens vluchtelingenprobleem en heropbouw van het land wordt een lange weg.

Irak

De Assyriërs zijn verspreid over vele kerken. Dit heeft vermoedelijk ook hun afname in Irak versneld aangezien zij daardoor niet als een grote gemeenschap tegenwicht kunnen bieden ten opzichte van de andere etnische/religieuze gemeenschappen in Irak.

In Irak bleef het percentage christenen decennialang stabiel. Sinds 2003 daalde hun aantal echter sterk, doordat de meeste christenen vanwege de politieke situatie naar Syrië, Jordanië en het Westen vluchtten. In 2000 was nog ongeveer 3 procent van de bevolking christen (700.000), in 2012 was dat naar schatting 0,1 procent. Het aantal christenen in Irak bedraagt in 2012 minder dan een half miljoen personen. Exacte cijfers zijn niet bekend. Sinds de veiligheid in het land instortte na de val van het regime van Saddam Hoessein in 2003, toen 1,3 miljoen christenen in het land woonden, is hun aantal drastisch afgenomen. Ze hebben vaak hun toevlucht genomen tot Westerse landen. Een deel is gevlucht naar Noord-Irak, waar het relatief veiliger is.

Ongeveer 97 % van de bevolking is moslim, 2/3 Sjiïet en 1/3 Soenniet. Er is een grote groep Koerden en verscheidene christelijke denominaties. Er is toenemend sektarisch geweld. Angst is er troef. Na meer dan 10 jaar oorlog in Irak is er nog steeds geen veiligheid, zijn er ontvoeringen en bomaanslagen. De politieke Islam is snel gegroeid. Er is onder alle christelijke denominaties een gezamenlijke identiteit gegroeid die moet verdedigd worden.

Christenen maken in grote mate deel uit van de elite in het land. Zij genoten van een goede opvoeding. Zij zijn verdraagzaam en staan open naar de moslims. Zij spreken Chaldeeëws, Syrisch en Armeens en dit is een multiculturele troef. Christenen in Irak staan voor het burgerschap van ieder mens. Zij weigeren de Sharia als een opgelegde Islamitische wet voor de burgersamenleving. Christenen eisen, los van godsdienst, hun plaats op in het maatschappelijk en politiek bestel.

Het noorden van Irak (de regio van Nineve) was de laatste jaren een soort veilige haven voor christenen. Dat is nu compleet anders. De Nineve provincie werd volledig leeg gemaakt van christenen (Syriac Orthodox, Syriac Katholiek, Chaldeeën en Assyriërs of Nestoriaanse kerkgemeenschappen). Vele christenen zijn via Kirkuk naar Amman gevlucht.

De situatie van de christenen in Mossul bijvoorbeeld is dramatisch. IS militanten hebben er christenen verplicht zich te verplaatsen of zich te bekeren tot de Islam. De zwaksten van de samenleving zoals kinderen, ouderen, vrouwen in verwachting en zieken, werden verplicht zich te verplaatsen. Religieuze gebouwen en symbolen werden vernietigd of omgebouwd tot moskee.

De tweede grootste stad van Irak leeft nu zonder christenen. Momenteel leven er ongeveer 700 christelijke families uit Mossul en uit de Nineve provincie in de hoofdstad Bagdad. Maar ook Yazidi, Sabeans en Mandaëans zijn naar Bagdad getrokken. Om al deze mensen fatsoenlijk op te vangen blijven de Irakese migratiediensten onderbemand en ondergefinancierd. Dat vraagt om internationale hulp. Dit is belangrijk omdat de winter in Irak voor de deur staat. Volgens het Irakese Ministerie van migratie en vluchtelingen zijn er zo'n 19.000 verplaatste families uit noord Irak die momenteel in Bagdad verblijven.

Volgens het Chaldeeuwse patriarchaat zijn er verschillende priesters en monniken door de opmars van Islamitische Staat (IS) naar Australië, Canada, Zweden en de VSA gevlucht.

De Eerste Minister van Irak, Haider al Abadi (Sjiïet), heeft op 2 november 2014 in Bagdad een ontmoeting gehad met leiders van de christelijke gemeenschappen. De Eerste Minister zei dat hij zich persoonlijk verantwoordelijk voelt voor de bescherming van de christelijke medeburgers en wil dat de exodus van christenen uit het land stopt. Hij zei ook dat de militaire actie niet volstaat om de toestand te normaliseren in het noorden van het land. Op lange termijn moeten we werk maken zei hij van de oorzaken van het geweld en de problemen in het land. Ondertussen worden er in Bagdad christenen ontvoerd en huizen aangevallen.

Palestijnse Christenen

Palestijnse christenen hebben het Arabisch als moedertaal. Deze christenen zijn eerst en vooral Palestijnen en dan ook christen. Zij voelen zich nauwer betrokken bij de Palestijnse moslims dan bij de Westerse christenen. De vraag werd nooit gesteld of je een christen of moslim bent in Palestina, je bent gewoon een Palestijn.

Momenteel leven er ongeveer 51.710 Palestijnse christenen op de West Bank en in de Gaza Strip (2 % van de totale bevolking). Er zijn ongeveer 125.000 Palestijnse Arabische christenen in Israël en dat is een totaal van 14 % van de Arabische bevolking in Israël. In totaal leven er dus 175.000 of 2,3 % christenen in gans het "Heilig Land".

Omwille van de Arabisch-Israëliëse oorlog in 1948, ontstond er een heus vluchtelingenprobleem, met 726.000 vluchtelingen. 35 % van alle christenen in 1948 waren vluchtelingen. Palestijnse vluchtelingen leven in 60 kampen (19 kampen in de West Bank, 8 kampen in de Gaza, 10 kampen in Jordanië, 10 kampen in Syrië en 13 kampen in Libanon). Velen zijn de regio ontvlucht en leven als migranten in de VSA, Europa, Centraal en Zuid Amerika, Australië en Canada.

In de Palestijnse Gebieden daalt het aantal christenen, in Israël groeit het aantal christenen. Tienduizenden Palestijnse christenen wonen in steden als Sydney, Berlijn, Santiago, Detroit en Toronto. De meeste christenen uit regio van Bethlehem leven in Chili. De meeste christenen uit de omgeving van Ramallah leven in de VSA.

Palestijnse christenen in Oost Jeruzalem, West Bank en Gaza behoren tot 15 verschillende denominaties. De grootste is de Griek Orthodoxe (51 %) gevolgd door de Latijnse christenen (32 %). Sommige denominaties zoals de Kopten, oorspronkelijk afkomstig uit Egypte, hebben slechts enkele families.

De "moederkerk" is gevestigd in Jeruzalem. Cijfers van 2009 spreken over 9.000 christenen in de stad. Er zijn daar zoveel kerken dat je één kerkgebouw hebt voor 177 christenen. Het aantal christenen in de stad daalt verder. De bezetting sinds 1967 heeft vele christenen doen emigreren. Gelukkig zijn er tal van (buitenlandse) religieuze congregaties. Het gemeenschapsleven van de christenen in Jeruzalem staat onder hevige druk. Christenen uit de West Bank en Gaza kunnen amper de heilige plaatsen bezoeken in Jeruzalem.

Momenteel wordt het aantal christenen dat in Gaza woont, geschat op ongeveer 1500 tot 3000. Hamas voert stelselmatig de Sharia in in de Gaza strook. Doch Hamasleden sturen hun kinderen ook naar christelijke scholen en vele moslims worden opgevangen in de christelijke ziekenhuizen. In alle Palestijnse gebieden bij elkaar wonen nog circa 50.000 christenen.

Israël is het enige land in het Midden-Oosten waar de christelijke bevolking sinds 1948 gegroeid is. Niet-Arabische christenen, zoals de Russische christenen die naar Israël immigrerden als huwelijkspartners van Joden, zijn daarbij inbegrepen. De christenen in Israël zijn in meerderheid Arabisch.

Palestijnse christenen krijgen nauwelijks toegang tot de heilige plaatsen in Jeruzalem. Het onderwijs is er op hoog niveau. Doch zij krijgen te kampen met werkloosheid en discriminatie. De emigratie van christenen uit de regio globaal gezien zet zich verder.

De Latijnse patriarch Fouad Twal van Jeruzalem roept alle bisdommen wereldwijd op een huis te kopen in Oost-Jeruzalem. Daarin kan dan een jong christelijk gezin wonen dat zich geen woning kan permitteren of dat daarvoor niet de nodige bouwvergunningen krijgt van de overheid. Deze maatregel kan een halt toeroepen aan de aanhoudende uittocht van christenen.

Jordanië

Het Jordaanse Koninkrijk heeft een bevolking van meer dan 6.4 miljoen. 92 % is Soenniet; 6 % is christen; 2 % is Sjiïet en Druzen. De grootste christelijke gemeenschap zijn de Griek Orthodoxe met ongeveer 105.000 gelovigen; 50.000 katholieken; 32.000 Melkieten; de rest behoort tot andere christelijke denominaties zoals de Armeense, Chaldeeuwse, Protestantse, Maronitische, en Syrisch-christelijke. De overheid doet er alles aan om alle geloofsgemeenschappen in vrede te laten samenleven. Het land is een grote thuishaven voor duizenden vluchtelingen uit Syrië, Irak en Palestina.

Egypte

Egypte is het land in het Midden-Oosten met de grootste christelijke minderheid, zowel in percentage, als in absolute zin. De grootste groep christenen vormen de Kopten (Koptisch orthodox/katholiek/evangelisch christen) in Egypte. Volgens de Egyptische overheid is 8% (ruim 3 miljoen) van de Egyptenaren Kopt. De Koptisch-orthodoxe Kerk - de grootste, maar niet de enige Egyptische christelijke kerk - beweert op basis van haar doopregisters tot wel 11 miljoen levende aanhangers (23% tot 27%) te hebben. Onpartijdige deskundigen schatten het aantal christelijke Kopten in het huidige Egypte op 7-8 miljoen (17%). Het merendeel behoort tot Koptisch-orthodoxe Kerk, terwijl circa 160.000 Kopten behoren tot de Koptisch-katholieke Kerk die geünieerd is met de Rooms-katholieke Kerk.

Ongeveer 90 % van de Moslims zijn Soennieten. De moderne staat ontstond in 1952, na de val van koning Farouk. Generaal Gamal Abdel Nasser nam over. De staat is seculier. Er was oorlog met Israël in 1956, 1967 en 1973. Egypte moest Sinai en Gaza afstaan. President Sadat sloot een vredesakkoord met Israël in 1979. Hosni Mubarak nam over in 1981 na de moord op Sadat. De Moslimbroeders werden op afstand gehouden, vaak ondergronds. Armoede en werkloosheid bleven steeds hoog. Christelijke minderheid bleef en blijft een uitdaging. Verhalen van discriminatie blijven circuleren. De Salafisten haalden bij de Egyptische parlementsverkiezingen 20 % van de stemmen. Voor de Salafisten is democratie een manier om het islamitisch recht toe te passen. Zij willen een alternatief zijn voor de Moslimbroeders. Salafisten willen hun religieuze ideologie niet compromitteren in het politieke proces, de Moslimbroeders nog wel. Onder andere de opkomst van buitenlandse jihadistische groepen in het Suezgebied heeft het Egyptische leger doen ingrijpen.

Libanon

Libanon kende vanouds een christelijke meerderheid. In 1894 was ruim 60 procent van de bevolking christen - nu is dat nog 30 procent. Het land kent 18 verschillende christelijke denominaties. De meerderheid van de christenen behoort tot de Maronitische Kerk. De Maronieten maken circa 20% van de bevolking uit. Ten gevolge van de emigratie van een groot aantal van hen, gedurende de laatste 60 jaar, is het aantal christenen vergeleken met het aantal moslims voortdurend afgenomen. De Oosters-orthodoxen, behorend tot het Patriarchaat van Antiochië, zijn in aantal de tweede grootste christelijke groepering en maken een kleine 10% van de bevolking uit. Ze worden gevolgd door de Melkitisch katholieken waartoe 4% van de bevolking behoort.

Libanon kende een lang aanslepende burgeroorlog van 1975 tot 1990. Voorheen was het "het Zwitserland van het Midden Oosten". Christenen spelen een belangrijke rol in het land: economisch, sociaal en politiek. Er is vrijheid van godsdienst. Christenen uit Palestina, Irak en Syrië verblijven er als vluchteling.

Turkije

Het grondgebied van het huidige Turkije telde in 1914 -een jaar voor het begin van de Armeense genocide- bijna 3 miljoen christenen (18,31 procent van de bevolking). In 1927 was dat aantal afgenomen tot 258.000 (1,89 procent). Nu zijn er naar schatting nog 100.000 christenen in het land, nog 0,2 procent van de overwegend islamitische bevolking.

Turkije is een democratisch seculiere staat. De bevolking is in meerderheid Soenniet moslim (99,8 %). Overige bevolking is christen of Jood.

De kleine Christelijke gemeenschap heeft ook verscheidene denominaties: Syrische Orthodoxen, Armeense Apostolische Christenen, Latijns Katholieken, Griek Orthodoxe, Chaldeeuwse Katholieken, Armeense Katholieken, Syrische Katholieken and Melkieten. Daarnaast zijn er ook al enkele honderden jaren katholieke en protestantse gemeenschappen in Turkije, die tegenwoordig vooral aanhang hebben in Istanbul en langs de Turkse Riviera.

Turkse christenen hebben over het algemeen meer vrijheden dan christenen in landen als Egypte en Irak. Toch ligt ook hier de houding tussen christenen en moslims soms gevoelig. In 2008 hebben Turkse sociologen een door de Europese Unie gefinancierd onderzoek uitgevoerd naar de algemene visie van Turken op hun christelijke landgenoten. Meer dan een derde van alle ondervraagde Turkse moslims wilde absoluut geen christenen als burens, terwijl meer dan 50 procent er ernstige bezwaren tegen had dat christenen uiting gaven aan hun geloof in publicaties of tijdens openbare bijeenkomsten zoals kerkdiensten. Vergelijkbare meningen werden echter ook over moslims gevonden in sommige lidstaten van de Europese Unie.

Mensenrechtenorganisaties zoals de Gesellschaft für bedrohte Völker (GfbV = Vereniging voor bedreigde volkeren) beoordelen de situatie van de Turkse christenen als kritisch. Officieel heerst er in Turkije godsdienstvrijheid (volgens artikel 24 van de grondwet), maar nog steeds bestaan er allerlei beperkingen, zoals het verbod om priesters en godsdienstleraren op te leiden. Aanslagen op christenen (ook op buitenlandse) en op christelijke gebouwen komen nog steeds voor in Turkije.

Exodus uit het Midden-Oosten

De Duitse Midden-Oosten-deskundige Udo Steinbach noemt vier algemene politieke omstandigheden die verband houden met de slechte positie van de christenen in de regio:

- Het nationalisme, dat na de Eerste Wereldoorlog sterker is geworden in de regio;
- De stichting van de staat Israël en de rol van het Westen in het Midden-Oostenconflict;
- Het verval van de centrale autoriteit van de staat (zoals in Irak) en de daardoor steeds groter wordende rol van radicaalislamitische krachten.

Volgens de Britse schrijver William Dalrymple lijden christenen in het Midden-Oosten vooral omdat ze dezelfde godsdienst hebben als de Verenigde Staten en Europa. Hoe meer het Westen wordt gezien als vijand van de islam, hoe moeilijker het voor christenen is om in het Midden-Oosten te wonen. Regelmatig wordt kritiek geuit op de passieve houding van het westen en NGO's, wanneer het gaat om de vervolging van christenen in het Midden-Oosten.

Door de Arabische Lente is in Egypte maar vooral in Syrië het klimaat voor christenen aanzienlijk verslechterd vanaf 2012. In Syrië zijn christenen veelal het doelwit van salafistische en wahabistische terreur.

Voornaamste redenen van christelijke emigratie:

- De socio-economische situatie;
- Emigratie is een traditie geworden, voornamelijk naar de nabij gelegen landen; maar eveneens naar het Westen en landen als Australië;
- Geen toekomst op vlak van veiligheid, rechtszekerheid, werk, enz.
- Ongezien brutaal geweld tegen christenen als anders gelovigen.

Uitdagingen voor de christenen in de regio zijn:

1. De rechten van minderheden en vrijheid van godsdienst moet gegarandeerd blijven in Syrië en Irak en in de ganse regio, nu en later.
2. De emigratie van christenen omwille van politieke en economische redenen stoppen en alternatieven aanbieden. Steun geven aan de vele initiatieven ter plaatse dat is de hulp die christenen (o.m. in Irak) van de internationale gemeenschap verwachten.
3. Vreedzaam beëindigen van de vele conflicten in de regio en goede contacten onderhouden met de moslims.
4. Programma's bevorderen ten voordele van rechten van minderheden, interreligieuze samenwerking, vredesopbouw, opvoeding en training in mensenrechten.
5. De postconflict periode zal bijzonder moeizaam verlopen: naast opbouw van de infrastructuur, is er vooral de heropbouw van de "harten en de zielen" in het bijzonder voor de getraumatiseerde jeugd en de verschillende gemeenschappen.

Paul Lansu

Senior Policy Advisor Pax Christi International